

Drago Jančar

Razbiti vrč

Založba Mihelač, Ljubljana 1992

»Ali nas lahko literatura zbliža?« se v esejkcu, ki si naslov sposoja pri Jenkovem verzu »Z orožjem, desnico« (naslov knjige pa pri Kleistu), sprašuje Drago Jančar, avtor knjige *Razbiti vrč*, ki v večerno branje ponuja petnajst esejev, napisanih ob različnih priložnostih v glavnem v letu 1990 (dva sta nastala leto pred tem, dva pa leto kasneje). Ob dveh pesniških primerih (prej omenjeni Jenko in mariborski pesnik nemškega porekla Otokar Kernstock), ki ob upoštevanju izrednih razmer največkrat socialnih vzrokov na zastavljeno vprašanje odgovarjata nikalno, se Jančar v skladu z duhovno zgodovino evropske miselnosti odloči za »načelni Da«, kar je – če vemo, da je literatura namenjena samo in izključno Človeku, da navsezadnje iz/od njega tudi izvira – povsem relevanten odgovor.

Kaj pa esejistika? Ali je tudi esejistika kot metaliterarni žanr sposobna zbliževati ljudi? Načeloma seveda da. Dokler je esejist sposoben ohranjati nujno subjektivno distanco, dokler se vzdržuje nekaj povsem objektivnih sodb, pod katere bi se lahko podpisal kaj-jaz-vem recimo kakšen politični agitator, morda celo stranka, dotlej je odgovor seveda pozitiven. Ko pa se esejist odločno postavi na to ali ono stran, ko začne zagovarjati edino pravilno stran, ko – drugače povedano – subjektivna distanca prepusti svoje mesto objektivni, takrat več ne moremo govoriti o esejistiki, ki bi ljudi zbliževala, ki bi nagovarjala vse ljudi. Še več, od takrat naprej sploh ne moremo govoriti več o esejistiki. In iz Jančarjevih esejev, z izjemo tistih najbolj dolgočasnih iz cikla *Krila nad Panevropo*, kjer se avtor vehementno ukvarja z vprašanjem predalčkanja Slovencev v Srednjo Evropo, kar sili želja oziroma potreba po dajanju objektivnih sodb, do prikazovanja »objektivne stvarnosti«.

Eseja *Stvar Jožeta Pučnika in Demos kot sovražnik ljudstva* sta tipična primera odsotnosti subjektivne distance. Jančarja bi lahko seveda postavili v kontekst pisatelja, ki izvira iz kroga Nove revije. In ga v tem kontekstu tudi razumeli: novorevijskem jasno ne gre odrekati vloge, ki so jo odigrali pri osamosvajanju Slovenije, od njih prav tako nihče ne pričakuje, da se bodo po opravljeni nalogi kar čez noč odpovedali pozicijam, ki so si jih pri tem pridobili, da bodo enostavno »sestopili« in se pogreznili v povprečnost slovenskega intelektualnega življenja. Se pa zato od njih

kot intelektulcev in spoštovanja vrednih pisateljev slej kot prej pričakuje odhod z govorniškega odra (»esej« *Beseda* ni popolnoma nič drugega kot slavnostni govor, prebran v Rogu 8. julija 1990), pa zavest o moči besede, ki ne gre, da bi jo človek trošil tja v en dan. Skratka; Jančar se povsem zaveda, da njegove minutaže v igri slovenskega osamosvajanja ni bilo tako zelo malo, in si v skladu z rekom, da »zgodovino pišejo zmagovalci« (primerjava s *Premiki* Janeza Janše je samo navidežno slučajna), dovoljuje podajanje »objektivne resnice«. In to pod krinko esejistike.

Povsem drugačna, se pravi precej boljša, sta na primer eseja *Podaljšana preteklost* in *Roža življenja, roža smrti*. In če smem kot tako imenovani kritik kaj predlagati v branje, potem iz pričujoče knjige predlagam zgolj ta zares odlična esejistična izdelka. V njih lahko utrjeni od političnega agitiranja in zdolgočaseni od monologiziranja o Srednji Evropi vendarle spoznamo Jančarja, kakršnega poznamo iz njegovih dram ter romanov. Pisateljska prizadetost in vera v Besedo končno zamenjata poslanstvo podajanja sodb; se prelijeta v samopremišljevanje o – pa naj se to sliši še tako zelo patetično – smiselnosti življenja. Avtorju se šele v teh dveh esejih uspe postaviti v pozicijo esejista, ki narekuje nevarno pot iskanja, analiziranja, postavljanja, načenjanja, vseh tistih občečloveških in nadzgodovinskih problemskih vprašanj, na katera ne poznata ne avtor ne bralec pravilnega in dokončnega odgovora.

Ne nazadnje: ali ni čar in bistvo eseja ravno v tem, da prebujajo najbolj žolčne človeške strasti, da spodbujajo k vročim debatam, ploskanju in žvižganju, da odpira pot k samopremišljevanju? In če je: ali smo Slovenci tega zmožni? Samopremisleka o samih sebi? Sodeč po Jančarjevi knjigi *Razbiti vrč*, žal še ne.

Tadej Čater